

УДК 351.741

Тетяна ГАВРИЛЮК,
ад'юнкт Академії управління МВС

ДОВІРА ДО МІЛІЦІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВА ТА РЕЗУЛЬТАТ ЇЇ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто основні погляди на тлумачення поняття «довіра», чинники, які впливають на формування довіри населення до міліції, проаналізовані особливості цього явища.

Ключові слова: довіра, міліція, населення.

Рассмотрены основные взгляды на толкование понятия «доверие», факторы, которые определяют процесс формирования доверия к милиции, проанализированы особенности этого явления.

Ключевые слова: доверие, милиция, население.

The basic opinions concerning the notion "trust", the factors influencing a community trust formation to militia are considered, and peculiarities of this phenomenon are analyzed.

Keywords: trust, militia, community.

Одним із факторів, який визначає роль міліції в суспільстві, є рівень довіри до неї громадян. Довіра до міліції має двосторонній характер: з одного боку, вона є наслідком, який відображає ставлення населення до виконаної міліцією роботи, з другого – є фундаментом співпраці з населенням.

Питання довіри недостатньо розглянуте у вітчизняній науці, проте зарубіжні автори приділили йому значно більше уваги, серед них Р. Аксельрод, М. Вулвок, Д. Гамбета, П. Дасгупта, Дж. Коулман, Н. Луман, Р. Патнем, Р. Роуз, А. Селігмен, Ф. Фукуяма, П. Штомпка та ін. Серед вітчизняних науковців – А. Колодій та В. Степаненко. Безпосередньо питання довіри до міліції розглянуто у працях О. Бандурки, А. Бови, В. Болотової, О. Злобіної, В. Московця, Ю. Свеженцевої та ін. Однак окремі аспекти порушеної теми залишаються мало дослідженими. Зокрема, метою цієї статті є визначення змісту поняття «довіра».

В основі поняття «довіра» лежить слово «віра», яке у слов'янських мовах вживається на позначення правди, дійсності, істинності, справжності, із таким самим значенням уживалося в латинській, давньонімецькій мовах. Таким чином, це поняття уособлює моральні підвалини людських взаємин.

Питання довіри в суспільстві розглядали у своїх працях філософи XVIII століття Дж. Локк та Д. Юм, проте цими дослідженнями належно не скористалися їхні послідовники. Повернулися до визначення поняття довіри лише у XX столітті в межах економіки й економічної соціології, де це поняття розглядали як потенціал зародження та розвитку відносин співпраці, адже важливо мати справу не лише з партнером, який запропонує якісні та дешевші послуги, а й буде надійним, що дасть можливість зекономити на витратах, пов'язаних із оцінкою та аналізом майбутніх партнерів. З часом поняття довіри стали розглядати в контексті політичної науки, де вона є чинником, що підвищує ефективність функціонування політичної системи держави. Це питання нині залишається предметом дослідження філософських, економічних, політичних, психологічних та соціологічних наук. У юридичній науці воно розглядається на підставі висновків учених із суміжних галузей знань.

Довіру трактують у межах концепції соціального капіталу, під яким у суспільствознавстві віднедавна розуміють суму спільних цінностей, що існують у суспільстві [1], або здатність людей працювати разом у групах та організаціях задля досягнення спільної мети [2, с. 95–120]. Саме з таких позицій розглядають довіру зарубіжні вчені. При цьому більшість із них безпосередньо під довірою розуміють очікування, що партнер не буде навмисно порушувати домовленості взаємодії [3–5].

Дослідники виокремлюють два типи довіри: генералізовану (соціальну чи політичну) та партикуляризовану. Так, для генералізованої довіри характерним є ототожнення індивіда з певною «моральною громадою» (*moral community*), до членів якої він відчуває довіру та вважає, що вони будуть поводитись у загальновизначений спосіб. Цей тип довіри об'єднує людей, які особисто незнайомі між собою, та свідчить про абстрактну готовність громадян до взаємодії заради вирішення спільних суспільних завдань. Партикуляризована

довіра ґрунтується на особистому знайомстві партнерів або їх приналежності до певної групи, іншими словами, вона побудована на знаннях про партнера, в той час як в основі генералізованої лежать не знання, а «очікування» відомої та прийнятної поведінки партнера [6, с. 2].

Низка зарубіжних дослідників також виокремлюють сильну, слабку та абстрактну довіру. Сильна довіра виникає у малих спільнотах, церковних громадах, сектах, національних меншинах, де міцні внутрішні зв'язки між членами спільноти. Характерним для неї є сильна довіра всередині них самих і водночас недовіра до інших. Слабка довіра виникає серед членів різноманітних добровільних організацій та має безособовий характер. Абстрактна довіра в сучасному суспільстві створюється інститутами освіти та мас-медіа. Також серед видів довіри виокремлюють горизонтальну – довіру до громадян, вертикальну – довіру до політиків [7, с. 5–7].

Визначаючи умови (підстави) виникнення довіри, вчені не схиляються до єдиної думки. Так, Ф. Фукуяма обґрунтовує позицію, що довіра є попередньою умовою успішної співпраці; Р. Аксельрод, М. Вулкок, П. Дасгупта, Д. Гамбета розглядають довіру як наслідок (результат) успішного співробітництва; Н. Луман, Дж. Коулмен, Т. Хальворсен визначають довіру через раціональність вибору індивіда. Довіра до партнера має прямий зв'язок із можливістю передбачити його вчинки та поведінку.

П. Штомпка, визначаючи довіру як ставку стосовно майбутніх непередбачуваних дій інших, визначає три типи орієнтацій індивіда стосовно дій інших: 1) надія-розчарування; 2) віра-сумнів, для яких характерними є пасивність, спостережливість, дистанційність, намагання уникнути будь-яких зобов'язань; 3) довіра, яка виявляється в ситуаціях, коли всупереч невизначеності та ризику особа все-таки діє [8, с. 11–12].

Учений В. Сукачов обов'язковою ознакою довіри називає свободу індивіда: «...там, де немає свободи (можливості більш-менш вільно обирати курс дій), немає сенсу розмірковувати про довіру». Принциповими моментами довіри він визначає: 1) автономність (свобода, можливість вибору поведінки) партнерів; 2) неможливість повністю передбачити поведінку партнерів або через брак

абсолютно надійної інформації про стратегію, цілі та мотивацію партнерів [9, с. 103].

Викладене вище дозволяє зробити висновок, що довіра є категорією, яка має подвійний характер: з одного боку, в її основі лежать моральні засади співробітництва, коли майбутня поведінка партнера авансовано отримує характеристики, які відповідають очікуванням, з іншого – її виникнення зумовлене знаннями про партнера, його репутацію. Такі характеристики, на нашу думку, не суперечать, а лише доповнюють одна одну, тим самим створюючи повну картину досліджуваного явища.

Довіра населення до міліції визначається як сприятлива (позитивна) оціночна реакція груп населення до міліції, яка виявляється в думках, почуттях та цілеспрямованій поведінці [10, с. 333]. Оцінка громадянами міліції – чи то позитивна, чи то негативна, – не може виникнути з нічого, вона має певні підстави. Як засвідчили результати проведеного 2007 року співробітниками науково-дослідної лабораторії соціальної і психологічної роботи в ОВС Харківського національного університету внутрішніх справ дослідження громадської думки про роботу міліції у Львівській області, що частіше респонденти у своїй повсякденній діяльності контактують із працівниками міліції, то гірше вони оцінюють їхню роботу і більше серед них тих, хто не довіряє міліції [11, с. 334]. Така ситуація зумовлена, очевидно, якістю контактів опитаних громадян із міліцією, що своїм наслідком має певний вплив на формування думки тих, кому не довелося безпосередньо контактувати з працівниками міліції.

Довіра до міліції в суспільстві – явище, яке має групову характеристику, тобто містить оцінку групи людей. Зазначена оцінка формується під впливом низки факторів, серед яких найвагомішими, на нашу думку, є:

особистий досвід спілкування громадянина з працівниками міліції з питань, які доводилося вирішувати йому або членам його сім'ї (звернення, коли вони є потерпілими від правопорушень або злочинних посягань, свідками або обвинуваченими, з приводу отримання довідок або документів і т.п.), коли поведінка конкретного працівника міліції формує загальне враження громадянина про роботу та можливість всієї системи ОВС;

досвід спілкування з працівниками міліції родичів, колег або знайомих, які своїми відгуками-враженнями про роботу міліції або підтверджують думку про роботу міліції, сформовану на підставі власного досвіду, або можуть вплинути на її зміну на краще чи на гірше;

інформація, отримувана із засобів масової комунікації (преса, телебачення, радіо, Інтернет), яка є різною за змістом (від невеликої кількості позитивної до такої, що значно переважає, негативної). Особливістю сприйняття зазначеної інформації є так званий фактор несуперечливості, коли нова порція інформації, як правило, буде відкинута як неправдива, якщо вона суперечить уже наявному знанню людини, сформованому на власному досвіді. У цьому контексті слушно зауважити, що незначна кількість позитивної інформації, яка подається у засобах масової інформації про роботу міліції, не може суттєво вплинути на уже сформовану в суспільстві загальну недовіру до міліції, оскільки негативні оцінки значно переважають позитивні відгуки про роботу органів внутрішніх справ України.

Серед характеристик довіри населення до міліції варто виокремити такі:

1) «відставання» довіри в часі – як правило, довіра є відображенням не сьогоденної роботи міліції, а тієї, що мала місце в минулому. Робота міліції, як і будь-якої іншої структури, зазнає постійних змін, зумовлених розвитком життя. Тому рівень довіри, який висловлюється на адресу міліції сьогодні, – це, фактично, оцінка її «вчорашньої» роботи;

2) «інерційність» довіри – виявляється у випадках, коли, незважаючи на уже сформовану думку про роботу міліції та відповідні очікування, громадяни стикаються з іншою ситуацією. При цьому раніше сформована та закріплена у свідомості думка залишається домінантною, незважаючи на невідповідність між «сьогоднішніми» реальними подіями й очікуваннями. Прикладом «віддаленої інерційної довіри» може слугувати позиція старших та літніх людей, які звикли довіряти міліції як державному та силовому органу, що здатний забезпечувати правопорядок, і таку позицію вони підтримують надалі, незважаючи на можливі не зовсім позитивні відгуки про її роботу нині. З іншого боку, негативні уявлення про роботу міліції, її причетність до прикриття кримінальних структур, що сформувались у недавньому

минулому, негативно впливають на оцінку частини громадян її роботи, незважаючи на відсутність у них безпосередніх контактів із нею;

3) стійкість, «узвичаєність» довіри – сформований негативний рівень довіри в суспільстві має здатність тривалий час залишатися без змін, оскільки, коли в переважній більшості населення вже сформована негативна позиція про роботу міліції, то мала ймовірність виникнення у громадян бажання перевірити на особистому досвіді її правильність чи неправильність. Для зміни наявних негативних установок про роботу міліції необхідна критична маса протилежних факторів, які спростували б уже наявний негатив;

4) «авансованість» довіри – незважаючи на загальний низький рівень довіри до міліції, громадяни, звертаючись до неї в силу різних життєвих обставин, авансують їй більший рівень у розрахунку на якісне та своєчасне вирішення їхніх питань;

5) «дієвість» довіри – саме довіра змушує людину діяти в умовах невизначеності, оскільки є тим фактором, покладаючись на який, особа розраховує на позитивний результат своєї діяльності.

Варто зазначити, що, визначаючи готовність громадян до взаємодії з міліцією, довіра не є визначальним фактором, який впливає на те, буде громадянин взаємодіяти з міліцією чи ні. Фактори наявності довіри до міліції та готовності особисто взяти участь у заходах із надання допомоги міліції не завжди збігаються, а в деяких випадках і не можуть збігатися. Така ситуація є цілком нормальною, оскільки кожна людина, свідомо оцінивши ситуацію та порівнявши можливі затрати часу та зусиль, можливі ризики з важливістю отриманого результату, робить відповідний висновок про доцільність таких дій зі свого боку. Взаємодія передбачає наявність спільної та значущої мети для суб'єктів взаємодії. Однак у взаємодії міліції та громадян спільна мета полягає в забезпеченні безпечного життєвого простору, що є однаково значущим для кожного члена суспільства. Тому цілком логічно постає питання про участь у досягненні цієї мети кожного із членів суспільства, наявність у конкретного громадянина відчуття приналежності до певної групи осіб, для яких отримуваний результат буде таким самим важливим та на його досягнення будуть також спрямовані активні дії інших членів цієї групи. Спільна мета має бути об'єднувачим фактором, який групує людей, формує в них почуття приналежності до певної

групи, почуття «ми». При цьому необхідно враховувати, що на це відчуття впливають, передусім, два чинники: 1) наскільки позитивно іншими людьми сприймається така група; 2) наскільки часто людина відчуває радість у зв'язку з тим, що вона є членом цієї групи, адже особа ніколи не буде приписувати себе до тих, хто сприймається іншими негативно [12, с. 205]. Тому наявність спільної мети для групи є досить важливим фактором, який впливає на подальшу готовність до активних дій, спрямованих на її досягнення, і саме це є необхідною умовою ефективної співпраці міліції та населення.

Ураховуючи викладене вище, зазначимо, що довіра за своєю природою має подвійний характер, будучи одночасно як передумовою, так і наслідком співпраці. Безперечно, є чимало випадків, коли співпраця в силу різних причин розпочинається між суб'єктами без наявної усвідомленої довіри, однак її присутність, хоча б часткова, є обов'язковою, якщо суб'єктів об'єднує спільна мета і вони разом докладають зусиль задля її досягнення. У процесах взаємодії міліції з населенням довіра, навіть незначна, на нашу думку, є фундаментом, який сприятиме ефективнішому здійсненню взаємодії. При цьому, за умови досягнення поставленої мети, взаємодія матиме два взаємозалежні результати: перший – очікуваний результат, другий – більший рівень довіри. Якщо кількість вдалих практик співпраці між міліцією та населенням буде зростати, зростатиме, відповідно, і рівень довіри до неї, що сприятиме її переходу в звичайну форму. Саме коли рівень довіри між громадянами та міліцією буде належним, це сприятиме переходу від співробітництва між міліцією та громадянами до формування між ними партнерських відносин.

У межах розглянутої теми, на нашу думку, доцільним є подальше дослідження шляхів та умов формування високого рівня довіри до роботи поліції в демократичних країнах і на підставі отриманих результатів визначення способів підвищення рівня довіри до міліції в Україні.

Список використаних джерел

1. Убейволок О. О. Специфіка формування соціального капіталу в суспільстві перехідного періоду / О. О. Убейволок [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.confcontact.com/2007jule/ubejvolk.htm>

2. James S. Coleman. Social Capital in the Creation of Human Capital / James S. Coleman // *American Journal of Sociology*. – 1988. – № 94. – P. 95–120.
3. Ahn T. K. Trust and Collective Action: Concepts and Casualties / Ahn T. K. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apsaprocudings.cup.org/ahn.pdf>
4. Dasgupta P. Trust as a Commodity / Dasgupta P. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sociology.ox.edu/papers/dasgupta49-72.doc>
5. Fukuyama F. Trust: The Social Virtues and Creation of Prosperity / Fukuyama F. – N.Y. : Free Press, 1995. – 134 p.
6. Rothstein B. How Political Institutions Create and Destroy Social Capital: An Institutional Theory of Generalized Trust / Rothstein B., Stoll D. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.upload.mcgill.ca/politicalscience/011011RothsteinB.pdf>
7. Ньютон К. Соціальний капітал та демократія / К. Ньютон [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.edportal.org.ua/KURS_PolitProc/library/Newton.pdf
8. Фрейк Н. В. Концепція довіри в дослідженнях П. Штомпки / Н. В. Фрейк // *СОЦИС*. – 2006. – № 11. – С. 10–18.
9. Сукачов В. В. Політична довіра як складова соціального капіталу громадянського суспільства : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01 / В. В. Сукачов. – Дніпропетровськ, 2005. – 181 с.
10. Бандурка О. М. Партнерські взаємовідносини між населенням і міліцією : підруч. / Бандурка О. М., Соболев В. О., Московець В. І. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 352 с.
11. Андреева Г. В. На чому ґрунтується довіра населення до міліції / Г. В. Андреева // *Вісн. Харк. нац. ун-ту внутр. справ*. – 2008. – № 41. – С. 332–337.
12. Взаимодействие милиции и населения: к итогам харьковского эксперимента. – Х. : Нац. ун-т внутр. дел, 2003. – 288 с.